

gle XIII i abans, si bé funcionant com a NP (1307, 1334 etc.); i que fins i tot el trobem proveït de la -s del cas subjecte: «Arnaldus *Compains*» any 1279. Entre ells, ja en el nostre Guillem de Cervera, el cas recte *companyans* rima amb *estranyans* en els *Proverbis*, 1116a.

Mentre que les rimes proven que Cerverí, més coneixedor de l'occità clàssic, usa *company* cas subjecte (74/62.2) en rima amb *playn*, *layn*, *bany*; ço que de tota manera no seria objecció contra el supòsit d'haver-se originat partint del cas recte COMPANIO (formes analògiques com *fels* o *lares* no són pas extraordinàries en els trobadors, encara que no clàssiques). Coses semblants trobem, i ja d'antic, en docs. de més al Sud: un «Petri *Compan*» signa en un doc. de 1156 del Cartulari de Santes Creus (p. 76); hi ha un «(alodio qui fuit) Seguini et *Companni*, eius filii» en un doc. de 1048 del *Liber Feudorum*, i d'altres casos de nom personal *Compang*, *-anni*, *-agni*, es poden veure aplegats en docs. de 1056, 1067 i 1098 en Bast.-Bass. (594), que cita per altra part un monjo parlarès de nom *Compango* (o sigui *kompáyo*) o *Compagnone* en els anys 970 i 974. Tanmateix aquella forma *companyans* no fou pas cosa esporàdica, i ella ens fa comprendre com s'explica que *Companyans* hagi cristallitzat com a cognom individual, més que més tenint en compte l'acceptació secundària d'«home amical» que aviat s'hi desenrotlla.

També trobem des d'antic el femení *companyona*: «Vull --- siats *companyona* de les dones nodrisses que nodrexen mon fill en un castell: e --- com les altres nodrisses lo auran aletat --- vós lo aportets per delit», *Comtessa Fidel* (NCL. XLVIII, 109); «yo-m recordí / e acordí / que la beata / --- / que la prengué / per *companyona* / e muller: bona, / molt a mi cara / serà-m ---», JRoig (*Spill*, 3893).

En textos tardans, de vegades, el sentit translatíci de 'dotat d'esperit de companyonia, amical': «Home *companyó* y de son amic: homo facilis, officiosus, liberalis», OPou (*T'hp.*, 321). Altrament recordem que *companyó* havia pres el sentit de testicle: «castrat o espadó, ço és que no ha los *companyons*, que hom li ha tolt», *CostTort.* (OL, 294).

Des de fi de l'Edat Mitjana, tendeix a imposar-se generalment la variant *company* [1769 Ros, Belvitges, Lab.] sense -ó: «muda de determini, sentint a un *company* que li diu ---», NOller (*La Pap.*, 199). I igualment en el femení, *companya*: encara que forma molt més tardana, i ben estranya a l'ús medieval, amb el valor de 'dona que acompanya': «si hagués tingut una amiga, una *companya*, qualsevol conxorxa ab la qui entendre's!», Pons Mass. (*Trascan* p. l. S., 9); «La meva *companya*» fou la idea de la Mort, dibuixant-se abassegadora damunt Coromines, captiu en el Castell (*Presons Imag.*, cap. IX, corregiu la greu err. tip. en O. C., 872a11f.).

Això no significa que comarcalment, i més amb caràcter afectiu o intensiu, no hagin quedat supervivències de *companyó*, *-ona*: particularment a Mall. i a l'Alta Cat.: «Sol collir bona llavo(r), / i t' dic a tu, *companyó*, / i t'ho diré ---», d'una glosa que vaig sentir

recitar a Bunyola (1963). En un to semi-irònic, i amb un poc de retret: «—Quin gardunya n'hi ha, d'aquell teu *companyó*! Se coneix que està fet a tractar sols amb ximplés [f. pl.], que es creu que totes ho som!», diu la valenta Coralí al vacillant o tímid Albert en *La Pany*. de MrnVayreda (II, 74 (63)). Sentit com a viu i popular a StaCQ (1955), i allí mateix, en el femení: «De petites eren *companyones* de joc y de costura», Joan Segura (*A Estones Perdudes*, 219). El mot culmina en un èmfasi grandió, en una ocasió suprema: «Sonaren pany i forrellat; / de sos amics era en la casa: / del perseguit i del postrat. / Tenia allí per *companyona* la catalana llibertat! / --- / Heus aquí la Mort, President! / --- / Ell cridà: —Visca Catalunya! / —Tot, gent i pati, es va desfer; / i, a un batre d'ulls, abans de caure, / la Gran Invocada veié / ---», Josep Carner, 1956 (*A Lluís Companys*).

En català antic *companya* havia estat l'abstracte: de COM-PAN-ÏA 'comunitat en pa, en l'aliment' > 'companyia, companyonatge' [S. XIII]: «nullam *compagna* no tenré ne no auré ne no pendré ab B. comite de Bisillú», a. 1010-18 (MiretS, *BABL* VI, 381). «No-t serà sanitats / s'ab mesell prens *companya*», Guillem de Cervera, c. 1250, *Prov.*, 664b. J. Marc, *Dicc. de Rims*. «Lo gran Mestre li tramet gent de cavall --- Lo Emperador pres molt gran plaer en la llur venguda, abraça lo Prior e --- com hagueren reposat 4 dies, partiren, ab Diafebus en *companya*, e feren la via del camp», JoMartorell (Ag. II, 129).

Ja des dels orígens literaris es concretà prenent el sentit de 'grup de gent que va en companyia' (sovint gent d'armes, tropes). El pas es fa insensiblement de l'un a l'altre, començant per indicar la gent en tant que acompanya un senyor, com en aqueixa cita de JoMartorell; o ja en l'any 1157: «Venit Bonofaci de Flixo cum suos escuders [e] mulas de Guillem R, in sua *compag<n>a*». Després ja passa a designar la gent o tropa mateixa, en general: «venit Od senescalc et --- Jozbert d'Avalrín, et alia *compag<n>a* granda cum illos, et Porcelet de Caldas, et dispensavit in *pane* 3 solidos ---», «Venit Comte ad Scti Celedoni, feria secunda, et sterunt sua *compag<n>a*, et feria quarta venit Comite et steg dos dies et dispenderunt inter *pane* et vini ---», en els comptes del palau de Vilamajor, de 1157 (Balari, *Orig.*, 692, 573, 576).

També per a gent no armada, que acompanya el Mestre: «Les *compaines* de les gens, quan videren lo tan gran miracle, feren grans gràcies e grans laudors a N. Seïnor»; «aqueles *compagnes* de les gens, qui anaven davant N. Seïnor, manazaven ad aquel ceg e dezien-li que ca<l>làs», *Hom.* (4r3, 3v19). «Respòs lo bisbe --- que fer almoyna és més honrar Déu que tenir *companya* supèrflua per aver glòria», Lull (*Blanq.*, NCL. II, 76.16). «Envià-ns a dir la nostra *companya* que lexats nos havien los mantels, e que-y enviàssem *companya* que-ls guardassen», «anam-nos-en ab aquella poca *companya* que Nòs aviem, en l'arenal davant lo castell», Jaume I (Ag., pp. 22, 230).

El mot en aquesta acc. desapareix ràpidament des de l'Edat Mitjana, si bé en resten encara algunes su-